

ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ ТА ДИСБАЛАНСУ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Олена ШИЯН, Олександра ФАЩУК

*Львівський державний університет фізичної культури,
Головне управління у справах сім'ї, молоді та спорту
Івано-Франківської обласної державної адміністрації*

Анотація. Обґрунтовано актуальність дослідження проблеми існування гендерних стереотипів та дисбалансу у фізичному вихованні підлітків. Мета дослідження полягає в дослідженні гендерних позицій та переконань підлітків і педагогів для реалізації принципу гендерного паритету в практиці роботи фахівців сфери фізичної культури і спорту. Для вирішення зазначених завдань були використані такі **методи**: аналіз літературних джерел, констатувальний експеримент (анкетування), математико-статистична обробка результатів дослідження. Виявлено гендерні стереотипи підлітків у сфері фізичної культури і спорту. Обґрунтовано важливість гендерної просвіти педагогічних кадрів та впровадження в навчальні програми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації вчителів фізичної культури питання гендерної проблематики.

Ключові слова: гендер, гендерні стереотипи, гендерний дисбаланс, фізична культура, спорт, ставлення, гендерна просвіта.

ПРОБЛЕМЫ ГЕНДЕРНЫХ СТЕРЕОТИПОВ И ДИСБАЛАНСА В ФИЗИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ ПОДРОСТКОВ

Елена ШИЯН, Александра ФАЩУК

*Львовский государственный университет
физической культуры
Главное управление по делам семьи,
молодежи и спорта
Ивано-Франковской областной
государственной администрации*

Аннотация. Обосновано актуальность исследования проблемы существования гендерных стереотипов в физическом воспитании подростков. Цель работы – исследование гендерных позиций и убеждений подростков и учителей с целью реализации принципа гендерного паритета в практике работы специалистов сферы физической культуры и спорта. Для решения этих задач были использованы такие **методы**: анализ литературных источников, констатирующий эксперимент (анкетирование), математическая и статистическая обработка результатов исследования. Определены гендерные стереотипы подростков в сфере физической культуры и спорта. Обоснована необходимость гендерного просвещения педагогических кадров и внедрения в учебные программы подготовки, переподготовки и повышения квалификации учителей физической культуры вопросов гендерной проблематики.

Ключевые слова: гендер, гендерные стереотипы, гендерный дисбаланс, физическое воспитание, спорт, отношение, гендерное просвещение.

THE PROBLEM OF GENDER STEREOTYPES AND MISBALANCE IN PHYSICAL EDUCATION OF TEENAGERS

Olena SHYUAN, Olexandra FASHCHUK

*Lviv State University of Physical Culture,
Department of Family, Youth and Sports
Ivano-Frankivsk Regional State Administration*

Annotation. Actuality of the research the problem of existing gender stereotypes in physical education of teenagers are grounded. **Aim of the paper** – researching the gender positions and beliefs of teenagers and teachers for realization the gender parity principle in practice work of specialists in sphere of physical culture and sport. Methods of the research: analyses of used literature, questioners, mathematics and statistical analyses of the results of research. The gender stereotypes in sphere of physical culture and sport of teenagers are determined. The gender education necessity of the pedagogical staff and the inculcation modules devoted to gender problems in to the curriculum for pre-service training, refresher courses and in-service training teachers of physical education are grounded.

Key words: gender, gender stereotypes, gender misbalance, physical education, sport, attitude, teachers, gender education.

Постановка проблеми. Проблема реалізації гендерної рівності для України не є новою, проте й досі залишається актуальною. Науковці констатують, що багато галузей суспільно-економічного життя країни характеризуються якщо не проявами дискримінації за ознаками

статі, то яскраво вираженим гендерним дисбалансом. Очевидно, що така ситуація не сприяє гармонійному розвитку суспільства [5].

Важливим напрямом демократичного розвитку української держави в сучасних умовах постає вивчення та осмислення гендерної проблематики. Під час слухань “Рівні права та рівні можливості в Україні: реалії та перспективи” було підкреслено, що темпи і якість упровадження гендерної політики не відповідають потребам часу, перешкоджаючи подальшій демократизації та соціальному розвитку, та що діяльність у сфері гендерних перетворень потребує вдосконалення.

Відомо, що вирішення завдань фізичного розвитку дитини потребує системного підходу, невід’ємною складовою якого має бути гендерний підхід. Упровадження гендерного підходу у фізичному вихованні школярів слід розуміти як розширення життєвого простору для розвитку індивідуальних здібностей і задатків кожної дитини, що допоможе сформувати певну стратегію залучення учнівської молоді до систематичних занять фізичною культурою їх ставлення до рухової активності. Так, дослідження гендерних стереотипів дозволить виявити та проаналізувати наявні відмінності у фізичному вихованні між хлопчиками й дівчатками, проблеми упереджень, причини гендерного дисбалансу. Розробка гендерних стратегій і вживання гендерного дисбалансу у сфері фізичного виховання і спорту є важливим аспектом у справі розбудови громадянського суспільства в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд літературних джерел засвідчив, що велике значення для гендерного розвитку має система громадського виховання, передусім школа. Залежно від того, які цінності прищеплює школа молодому поколінню, формуються ті чи інші гендерні ролі, гендерні сценарії та моделі гендерної поведінки. Крім того, вивчення гендерної складової різних сфер життя суспільства є питанням соціальної справедливості, що необхідно для забезпечення гармонійного розвитку особистості, невід’ємною складовою якого є фізичне виховання.

Проблемам виховання та освіти, з огляду на гендерну проблематику, присвячено праці Л. Татарнікової, Л. Попової, В. Кравця, О. Шиян, З. Барабаша та інших [6; 4; 2; 8; 9]. О. Сулова досліджувала гендерні стереотипи [7]. А. Москальова вивчала гендерний підхід у вихованні підлітків [3]. Дослідження проблем інтеграції гендерних підходів у практику вищої школи перебувають у центрі уваги Т. Дороніна [1].

Поряд з тим проведений нами аналіз наукових джерел підтвердив недостатній рівень розробленості проблеми, її наукову та соціальну значущість.

Мета роботи – полягає в дослідженні гендерних стереотипів підлітків і педагогів для реалізації принципу гендерного паритету у практиці роботи фахівців у сфері фізичної культури і спорту. Для вирішення поставлених завдань використовувалися такі **методи дослідження**: теоретичний аналіз та узагальнення даних науково-методичної літератури й офіційних документів; ретроспективний аналіз; соціологічні методи (анкетування); математико-статистична обробка результатів дослідження.

Для виявлення та обґрунтування гендерних позицій та переконань підлітків і вчителів у сфері фізичної культури і спорту було проведено анкетування. Для цього були розроблені анкети, які допомогли виявити гендерні особливості ставлення підлітків до уроку фізичної культури, а також обізнаність учителів з гендерної проблематики. На констатувальному етапі в анкетуванні взяли участь 267 учнів 8 – 9 класів, з них 124 – юнаки та 143 – дівчини; 179 учителів фізичного виховання.

У ході дослідження опрацьовано державну статистичну звітність (у тому числі з архівів) за формою 5-ФК-зведений “Звіт дитячо-юнацьких спортивних шкіл та спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву” в Івано-Франківській області. Форма статистичної звітності дозволяла здійснити аналіз наповнюваності відділень за видом спорту та групами й відповідно зробити порівняння щодо кількості дівчат та хлопців, які впродовж досліджуваного періоду займалися тим чи іншим видом спорту. Значна увага була зосереджена на тих видах спорту, які є варіативними модулями шкільної навчальної програми. Загалом проаналізовано зведених статистичних звітів за 16 років, що дало змогу виявити гендерні особливості вибору учнями видів рухової активності в ретроспективі з урахуванням гендерного аспекту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз результатів проведеного анкетування дозволив виявити наявність стереотипів щодо фізичної активності з урахуванням гендерних переконань у вчителів фізичної культури та школярів. Так, питання «У вивченні яких предметів дівчата/хлопці досягають більших успіхів?» викликало деякі труднощі в педагогів та підлітків. Хоча за результатами обробки відповідей можна окреслити предмети, в яких дівчата чи хлопці, на думку респондентів, досягають вищих результатів. Слід підкреслити, що жінки-вчителі вважають, що дівчата мають схильність до української мови (75%), біології (41%), праці (50%). У цей самий час дівчата зазначають, що їм найкраще вдається музика (58%), іноземна мова (47%), українська мова (41%). Більшість вчителів – чоловіків також вважають, що дівчата досягають успіху в українській мові (64%), музиці (52%), зарубіжній літературі (52%), українській літературі (48%) та біології (40%). Що ж стосується предметів, де хлопці досягають успіху, то тут є одна дуже яскрава особливість у відповідях як учнів, так і вчителів. Серед предметів, основна частина респондентів зазначили фізичну культуру (66% жінок; 52% чоловіків). Крім фізкультури, жінки – вчителі до предметів, які добре вдаються хлопчикам, зарахували математику (58%), а чоловіки – фізику (56%). Важливо підкреслити, що, відповідаючи на це питання анкети, жоден хлопець не вказав на те, що дівчата досягають успіху на уроці фізичної культури, і лише 8 % дівчат зазначили, що цей предмет є для них успішним. Своєю чергою, хлопці переконані, що фізична культура належить до тих предметів, де вони досягають найбільшого успіху, з ними погоджуються і дівчата.

Як бачимо, на думку учнів і вчителів, дівчата переважно досягають успіху у предметах гуманітарного нахилу, а хлопці – у точних науках та фізкультурі, що також можна розцінювати як гендерний стереотип. Підтвердженням цього є дослідження під егідою ЮНЕСКО, що дозволили виокремити прихований та відкритий поділ шкільних предметів на чоловічі та жіночі. Відповідно до цього, від дівчаток очікують успіхів у жіночих науках, а від хлопців – у чоловічих. До жіночих зараховують літературу, іноземну мову, рідну мову, біологію, історію. До чоловічих – алгебру, геометрію, фізику, хімію. Чоловічі предмети вважаються важчими, для їх вивчення потрібні «вроджені здібності», а успішність із них – важливішою. Натомість жіночі предмети не важко добре вивчити при достатній старанності.

Очевидно, що такий гендерний стереотип про те, що дівчата мають значно менше шансів досягти успіху на уроках фізичної культури, не сприяє їх залученню до занять руховою активністю як на уроках, так і поза межами школи.

Однією з причин формування такого стереотипу, ми вважаємо, гендерний дисбаланс урахування інтересів дівчат у навчальних програмах. Тому наступним кроком стало виявлення популярних серед дівчат видів спорту (рис.1).

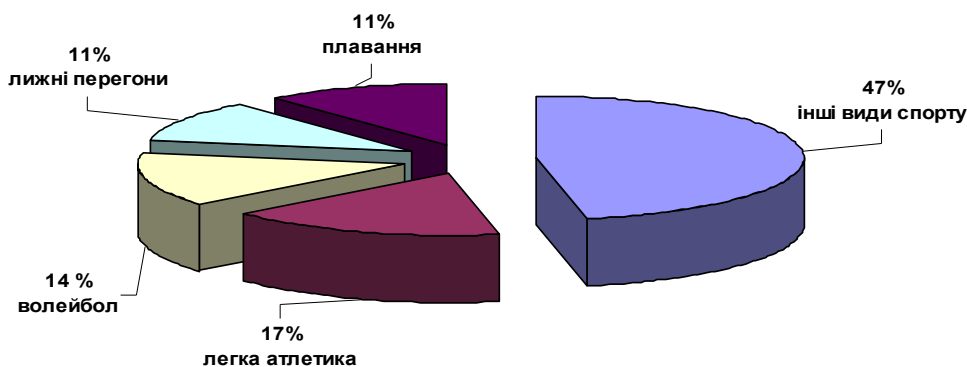

Рис.1. Показники відвідування дівчатами спортивних шкіл

Аналізуючи показники відвідування спортивних секцій **дівчатами**, можна зазначити, що найпопулярнішими чисельними серед індивідуальних видів спорту є легка атлетика, плавання, лижні перегони, а серед командних – волейбол. До менш популярних можна зарахувати спортивну гімнастику, боротьбу вільну та дзюдо, спортивне орієнтування та гірськолижний спорт і відповідно – гандбол і баскетбол. Здійснений аналіз дозволив виявити, що в

останні роки помітно зростає інтерес дівчат до такого командного виду як футбол та до різних видів єдиноборств, зокрема: бокс, тхеквондо, кікбоксинг, які традиційно вважаються “чоловічими” видами спорту. Це свідчить про те, що на цьому етапі розвитку в суспільстві з’явилася тенденція до розширення сфери інтересів дівчат до видів спорту.

Опитування **хлопців** дало такі результати. Так, 70% хлопців виявили бажання займатися футболом на уроках фізичної культури, відповідно і за межами школи футбол є найпопулярнішим командним видом спорту серед хлопців. Кількість хлопців, що захоплюються цим видом спорту, становить 30% від загальної кількості тих, що займаються руховою активністю в позашкільний час. Крім цього, як зазначили учні, цей вид спорту найчастіше застосовують вчителі фізичної культури на уроках (90% дівчат і 90% хлопців), і при цьому вказали, що футбол є чоловічим видом спорту.

Своєю чергою результати анкетування дали змогу виявити, що дівчата надають перевагу тенісу, волейболу, плаванню; хлопці, на відміну від дівчат, – футболу і баскетболу. Проте учні зазначили, що найчастіше на уроках фізичної культури займаються футболом, баскетболом, волейболом, менше – легкою атлетикою, гімнастикою, а теніс, як відомо, взагалі не входить до навчальної програми з фізичної культури. Отже, хлопці на уроках фізичної культури мають більше можливості займатися видами спорту за уподобаннями, ніж дівчата.

За результатами анкетування ми виявили вплив гендерного стереотипу щодо розподілу видів спорту на чоловічі, жіночі та спільні, на вибір рухової активності поза межами школи. Зокрема, аналіз відвідування хлопцями занять з волейболу показав зниження кількості хлопців, що відвідують заняття з волейболу впродовж 2005 – 2008 років. Водночас упродовж цього періоду, згідно з проведеним опитуванням, зростає кількість хлопців, що вважають волейбол жіночим видом спорту (від 28% до 35%). Тобто для хлопців важливим фактором у виборі рухової активності є приналежність виду спорту до традиційно чоловічого. Крім цього, ми виявили, що інтереси хлопців до певних видів рухової активності відзначаються більшою стабільністю, ніж у дівчат. Необхідно підкреслити, що для сучасних дівчат ці чинники не мають такого значення. Звідси зростання кількості дівчат, які не лише бажають, але й займаються традиційно визнаними чоловічими видами спорту: футболом, боксом, боротьбою тощо. А це своєю чергою повинно було б вплинути на зростання кількості дівчат, які відвідують дитячо-юнацькі спортивні школи.

Поряд з тим проведений аналіз державної статистичної звітності спортивних шкіл за формою 5-ФК за 1993 – 2009 роки дозволив виявити стійкий у часі гендерний дисбаланс і нерівність у відвідуванні спортивних секцій вихованцями дитячо-юнацьких спортивних шкіл (рис.2).

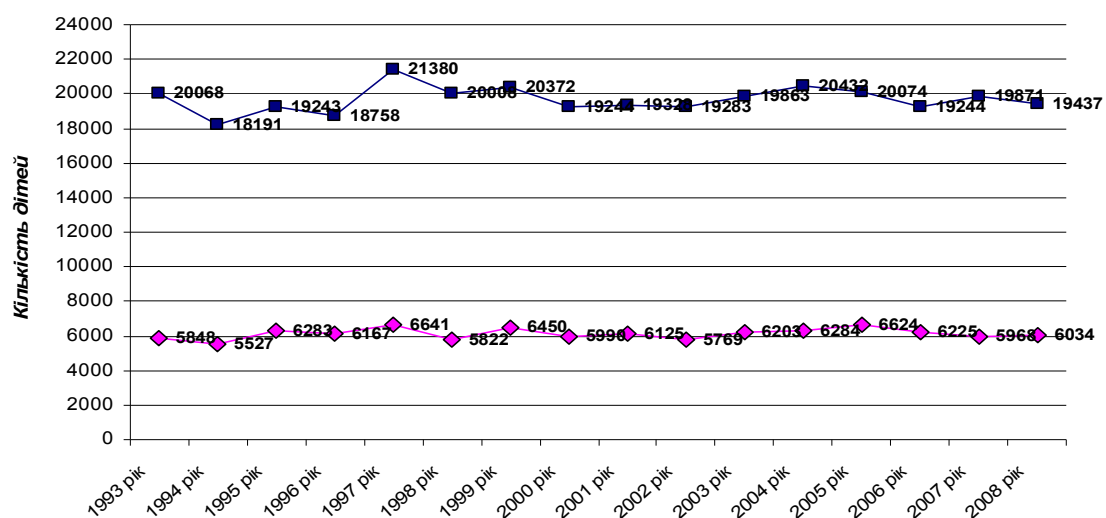

Рис. 2. Динаміка кількісних показників занять у спортивних секціях (дівчата та хлопці)

Слід наголосити, що загальне співвідношення кількості дівчат та хлопців, які відвідували спортивні школи в позаурочний час, за 17 років залишилося майже незмінним (незважаючи ні на соціально-економічні зміни, ні на зміни уподобань дівчат). На жаль, упродовж усього досліджуваного періоду лише близько однієї четвертої частини вихованців становили дівчата (20 – 25%).

Висновок. Аналіз результатів проведеного нами дослідження і досліджень вітчизняних та іноземних авторів свідчить про наявність проблеми формування адекватних гендерних позицій і переконань підлітків у сфері фізичної культури і спорту. Ми виявили суттєві відмінності у ставленні та потребі до занять фізичною культурою дівчат і хлопців.

Урахування гендерних стереотипів підлітків фахівцями сфери фізичної культури і спорту допоможе вплинути на залучення їх до занять різними видами рухової активності, що своєю чергою сприятиме реалізації гендерної рівності у сфері фізичної культури і спорту.

Подолання гендерних стереотипів педагогів та учнів з урахуванням вікової динаміки в мотиваційному спрямуванні у сучасних умовах дасть змогу удосконалити систему фізичного виховання школярів і на цій основі формувати здоровий спосіб життя.

Перспективи подальших розвідок. Як підсумок, можна зазначити, що здійснений аналіз свідчить про необхідність подальших досліджень механізмів упровадження в навчальні програми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації вчителів фізичної культури питання гендерної освіти, що тільки сприятиме вдосконаленню навчально-виховного процесу шляхом формування готовності вчителя фізичної культури до гендерних ситуацій.

Список літератури

1. *Доронина Т. А.* Интеграция гендерных подходов в практику высшей школы (проблема готовности педагогов в новых условиях) / Т. А. Доронина // Гендер: реалії та перспективи в українському суспільстві : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – К. : Фоліант, 2003. – С. 179-173.
2. *Кравець В.* Гендерна педагогіка : навч. посіб. – Т. : Джура, 2003. – 416 с.
3. *Москальова А. С.* Гендерний підхід у вихованні підлітків // Вісник післядипломної освіти : збір. наук. пр. – К., 2005. – Вип. 1. – 264 с.
4. *Попова Л. В.* Гендерные аспекты самореализации личности. – М., 1996.
5. Реалізація гендерної політики в управлінні освітою : навч. метод. посіб. / за заг. ред. Протасової Н. Г. – Запоріжжя : Друкарський світ, 2011. – 176 с.
6. *Татарникова Л. Г.* Педагогическая валеология: генезис, тенденции развития. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – СПб., 1997. – 416 с.
7. *Суслова О.* Гендерні стереотипи і реальність / О. Суслова // Сучасність. – 1996. – № 7/8. – С. 23-31.
8. *Шиян О. І.* Впровадження державної освітньої політики з питань забезпечення здорового способу життя молоді через зміст шкільних навчальних програм з фізичного виховання / Олена Шиян // Зб. наук. пр. НАДУ. – К., 2009. – Вип. 2. – С. 228–235.
9. *Barabasz Z.* Nabór, selekcja i system szkolenia w sporcie wyczynowym dzieci i młodzieży / Barabasz Z., Zadarko E, Nizioł E // Wybrane zagadnienia z teorii sportu : prace nauk. dydakt. – Krosno : PWSZ, 2009. – z. 42. – P. 78-85.

Стаття надійшла до редколегії 27.03.2012